

RIJEČGRAČANIČKI
GLASNIK
časopis za kulturnu
historijuBroj 39, godina XX,
maj, 2015. [str. 135-149]

© Monos 2015

Musa Ćazim Ćatić: tragom arhivskih dokumenata i rukopisa – prilog biografiji

---

Mina Kujović

Sažetak: U arhivskom fondu nastalom tokom rada Šerijatske sudačke škole u Sarajevu nalazi se i nekoliko dokumenata koji se odnose na školovanje Muse Ćazima Ćatića, dok su u “Napretkovoju” kulturno-historijskoj zbirci pohranjeni njegovi originalni rukopisi: 15 pisama, 31 pjesma i 10 prevoda tekstova turskih autora. Dokumenti i pisma se odnose na period od 1903. do 1915. godine, a svojim sadržajem djelomične osvjetljavaju Ćatićeve posljednje godine života. U prilogu ćemo pokušati da, tragom arhivskih dokumenata i Ćazimove ostavštine, pohranjene u Arhivu Bosne i Hercegovine, čitateljima približimo posljednjih 11 godina njegovog burnog i tragičnog života, dok će analiza njegovog književnog rada biti tema u nekom drugom prilogu.

Glavne riječi: Musa Ćazim Ćatić, Odžak Tešanj, Šerijatska sudačka škola Sarajevo, Adem-aga Mešić

Biografske napomene o pjesniku

Musa Ćazim Ćatić je rođen u Odžaku 1878. godine, gdje je završio državnu narodnu/pučku školu i uporedo pohađao mekteb/vjersku školu. Kada mu je umro otac Hasan, majka mu se preudala u Tešanj za tamošnjeg berberina Aliju Dervića. Sa sobom je povelala i sina Musu, koji je kod očuha počeo izučavati brijački zanat i istovremeno pohađati medresu kod tešanjskog muftije Mesud-efendije Smailbegovića, koji je na njega izvršio veliki utjecaj, nastojeći da što bolje savlada klasične jezike, arapski, turski, perzijski, ali i da ga uputi islamskoj vjeri. U namjeri da izbjegne služenje vojnog roka, Ćatić je napustio školovanje i otišao u Carigrad, odakle se vratio nakon godinu dana zbog velikih finansijskih problema. Pokušao je da od Beograda traži stipendiju za

RIJEČ

nastavak školovanja u Carigradu, ali je dobio stipendiju za školovanje u Učiteljskoj školi u Aleksincu. Nakon jednomjesečnog boravka u Beogradu, vratio se u Tešanj. Ovoga puta nije mogao izbjeći regrutovanje u austrougarsku vojsku, koju je služio tri godine, u Tuzli i Budimpešti. Kad se 1902. godine vratio sa odsluženja vojnog roka, po nagovoru muftije Smailbegovića, ponovo se uputio na školovanje u Carigrad. Prvo je pohađao medresu, ali je ubrzo prešao na gimnaziju u kojoj je završio četvrti razred. Zbog materijalnih problema i njegov drugi pokušaj da u Carigradu završi neku školu morao je biti prekinut.

Pošto je došao u zavađu sa familijom,¹ pritekli su mu u pomoć Mesud-eff. Smailbegović i Adem-aga Mešić,² uz čiju materijalnu potporu odlazi u Sarajevo, gdje je 1904. godine, nakon uspješno položenog prijemnog ispita, upisao Šerijatsku sudačku školu. Na školovanju je ostao do 1908. godine. Pošto je izgubio status redovnog učenika, zadnju, četvrtu godinu, morao je polagati kao privatni učenik, opet uz zalaganje i pomoć Adem-age Mešića.³

Nakon uspješno položenog diplomskog ispita na Šerijatskoj sudačkoj školi, u 1907/1908. godini, uređivao je osmo godište "Behara". Iste, 1908. godine, opet uz potporu Adem-age Mešića, upisao se na Pravni fakultet u Zagrebu, koji ga nije puno interesovao.⁴

1 Ćatićev očuh je prodao njegovu zemlju u Odžaku, naslijeđenu od oca i iz tih sredstava slao mu u Tursku po 50 kruna mjesečno, ali su mu majka i očuh, u međuvremenu, potrošili preostalu imovinu i prestali redovno slati novac.

2 Mesud-eff. Smailbegović je bio bliski rođak Adem-agi Mešiću, istaknutom Tešnjaku koji je kao uspješan privrednik pomagao kulturni napredak bosanskohercegovačkih muslimana.

3 Adem-aga je volio Ćatića i bio je svjestan njegovog iznimnog talenta. Nastojao ga je usmjeriti na put trijeznog i urednog studija i radinosti, ali bez uspjeha, jer nije znao kako kod Ćatića pobuditi samodisciplinu i samokontrolu. Ćatić je 1912. godine, svom zaštitniku i meceni napisao svoju pokajničku pjesmu *Grieh*.

4 Ćatić dolazi u Zagreb kao tridesetogodišnjak, sa šestogodišnjim pjesničkim i jednogodišnjim uredničkim iskustvom u "Beharu", sa zakašnjelom diplomom

Od 1910. godine radio je kao pisar u Bijeljini, Tešnju i Sarajevu.⁵ Neko vrijeme, tokom 1912. godine, bio je i urednik političkog lista "Muslimanska sloga".

Početakom 1913., na poziv vlasnika muslimanskog časopisa "Biser" i Prve muslimanske nakladne štamparije i knjižare, Muhammed-Bekira Kalajdžića, radio je u Mostaru kao urednik lista, gdje se zadržao sve do jula 1914. To je bio najplodniji period života ovog pjesnika. Pored napisanih brojnih pjesama, u tom periodu uradio je i veliki broj prevoda s turskog jezika.⁶ Najviše ih je bilo čisto teološkog sadržaja i urađeno po narudžbi vlasnika Kalajdžića–koji ih je preštampano kao izdanja Muslimanske biblioteke.⁷

Ubrzo nakon izbijanja Prvog svjetskog rata, 1914. godine, Ćatić je mobiliziran u austrougarsku vojsku. Kao vojnik služio je u Tuzli i Oerkenyu u Ugarskoj, gdje se i razbolio od galopirajuće tuberkuloze.⁸ Početkom marta 1915. godine zbog bolesti je otpušten iz vojske, pa je došao kući u Tešanj, gdje je i umro 6. aprila 1915. godine.⁹

Šerijatske sudačke škole, nakon dvostrukog neuspjelog i nesretnog pokušaja carigradskog školovanja, s već stvorenim habitom boemskog neurednog života. (Ferid Karihman: "Musa Ćazim Ćatić", str. 6.

5 Neko vrijeme je radio u Tešnju u Adem-aginoj banci, zatim u gruntovnici u Bijeljini, ali je, kako navode njegovi biografi, otpušten iz službe zbog boemskog i neodgovornog načina života.

6 Zahvaljujući Kalajdžićevom strogom nadzoru, Ćatić je u periodu dok je za njega radio u Mostaru bio najuspješniji, te je stekao ugled među hrvatsko-muslimanskim preporoditeljima i članovima naprednog pokreta.

7 Alija Nametak ističe da su ovi prevodi kod nas izvršili svoju misiju u prvim decenijama 20. stoljeća (A. Nametak: "Musa Ćazim Ćatić (1878-1915)", *Glasnik VIS-a* 1965. br. 3-4. str. 79)

8 U Ugarskoj nije bilo Kalajdžićevog nadzora, pa je, kako navode njegovi biografi, vraćajući se pripit (pijan) sa neke zabave, pao i ostao u snijegu. Našli su ga kad je već bio polusmrtnut i polumrtav, od čega mu se naglo razvila tuberkuloza

9 Nakon što je zbog neizlječive bolesti otpušten iz vojske, vratio se opet u Tešanj, gdje mu je Adem-aga Mešić dodijelio posebnog liječnika i svu moguću njegu, ali mu više nije bilo spasa. U Tešnju je ovom mladom, a nesretnom čovjeku i velikom pjesniku obavljena veoma skromna dženaza, a tek 1928. godine podignuti

Pošto su osnovni biografski podaci o Musi Ćazimu Ćatiću čitateljima, uglavnom, već dobro poznati, u ovom prilogu, čisto arhivistički, predstavljamo dokumente i rukopise koji su pohranjeni u Arhivu Bosne i Hercegovine, sa nekim zanimljivim i manje poznatim detaljima, koji mogu, kao prilog biografiji našeg pjesnika, poslužiti i za bolje razumijevanje njegove poezije.¹⁰

Pjesnik u Šerijatskoj sudačkoj školi u Sarajevu /Mektebi nuvvab/

Musa Ćazim Ćatić je stupio u brucšku klopku na Šerijatskoj sudačkoj školi u Sarajevu (ŠSS)¹¹ kad je napunio 25 godina, nakon što je u Carigradu u dva navrata bezuspješno pokušavao da se školuje. Uvidom u zapisnike nastavničkog zbora, saznajemo da se u ovoj školi Musa Ćazim više izgrađivao kao pjesnik i boem nego kao budući kadija, a kako je dolazio u sukob s disciplinskim propisima školskog i internatskog života, bio je isključen iz škole, pa je diplomirao tek na osnovu posebne dozvole Zemaljske vlade u Sarajevu, uz prethodnu obavezu da neće raditi kao kadija/šerijatski sudija u Bosni i Hercegovini. Pjesnik se ove obaveze pridržavao, pa je živio od uređivanja časopisa, a kadija nikad nije bio.

---

su mu nišani. Na bāšluku je uklesana rubāija koju je ispjevao dr Safvet-beg Bašagić:

Tu počiva pjesnik odličnog dara

Koji nije tražio časti ni čara,

Već boemski živio i čuvstveno pjevo,

Dok ga udes ne doprati do ovog mezara.

¹⁰ Biografski podaci o pjesniku preuzeti su iz knjižice "Musa Ćazim Ćatić" autora Ferida Karihmana, I kolo Edicije: *Znameniti Hrvati islamske vjere* i članka o Ćatićevom životu i ocjeni njegove poezije koji je u povodu 50 godina od pjesnikove smrti napisao Alija Nametak: "Musa Ćazim Ćatić (1878-1915)" u: *Glasnik VIS*-a br. 4-5/1965 str. 77-79

¹¹ Šerijatska sudačka škola u Sarajevu /Mektebi nuvvab/ je bila državna škola, koju je osnovala Zemaljska vlada u Sarajevu 1887., a djelovala je do 1937. godine. U školi su se, pod strogim nadzorom Zemaljske vlade, školovale kadije, t.j. sudije koji su sudili u skladu sa šerijatskim propisima. Zemaljska vlada je snosila sve troškove rada ove škole kao i studentskog standarda, a u službenim spisima za školu je koristila termin zavod.

Arhivski fond nastao tokom 40 godina rada ŠSS, nije cjelovit, pa ni dokumenti koji se odnose na Ćatićevo pohađanje ove škole nisu brojni. Osim razrednih dnevnika, koji su kompletni za sva godišta, sačuvano je još sedam predmeta koji se u cjelini ili djelimično odnose na školovanje Muse Ćazima Ćatića. Iako sačuvani dokumenti, koji se odnose na Ćatićevo pohađanje ŠSS nisu brojni, smatramo da su zanimljivi, te da zavređuju da ih opišemo.

U prvom dokumentu, u kojem se spominje Musa Ćazim Ćatić, nalazi se Zapisnik nastavnog zbora od 15. septembra/rujna 1903. godine, sastavljen u ŠSS prilikom prijemnih ispita kandidata/aspiranata za pohađanje ovog zavoda. Na istom zboru razmatrane su i molbe kandidata za besplatno mjesto u zavodskom konviktu. U sastavu ovog zapisnika je i *Iskaz* kućnog liječnika koji je konstatirao da je Ćatić zdrav.¹²

Iz navedenog zapisnika saznajemo da je Ćatić od 15 kandidata "aspiranata na prijemnom ispitu, po pokazanom znanju bio četvrti, da je iz predmeta: Arapski jezik dobio +3, Bosanski jezik +3, a iz Računa 4. (faksimil 1)

Iako je na osnovu rezultata sa prijemnog, dobio besplatan smještaj u školskom konviktu,¹³ Ćatić se nije mogao prilagoditi na konviktski red, rad i disciplinu, pa je zatražio da stanuje privatno.¹⁴ Sigurno je to bio razlog što Zemaljska vlada obavještava ravnateljstvo ŠSS da je molba Ćazima Ćatića (sada je

¹² ABIH, ŠSS broj 203/1903.

¹³ Učenici su stanovali u specijalnom internatu/konviktu gdje su, uz određenu nadoknadu, primali, uz hranu i odjeću, potrebne knjige, pisaci pribor i lijekove. Šest kandidata koji bi pokazali najbolje znanje na prijemnom ispitu sticali su pravo na besplatan boravak.

¹⁴ Kućni red i disciplinski propisi za Šerijatskoj sudačkoj školi i školski internat izrađeni su odmah po otvaranju škole, u januaru/siječnju 1888. godine, kao privremeni. Oni su, prema potrebama, naredbama Zemaljske vlade više puta dopunjavani, a 1909. godine su doneseni konačni propisi koji su ostali na snazi do zatvaranja škole. (J. Mulić: *Državne šeriatske škole u Sarajevu /1887-1945/*, str. 13

navedeno da je iz Tešnja), da bude primljen kao “spoljašnji pitomac, ustupljena njegovoj preuzvišenosti reis-ul-ulemi na dalje uredovanje.¹⁵

U predmetu od 7. oktobra/listopada 1903. godine, Zemaljska vlada obavještava Ravnateljstvo ŠŠŠ u Sarajevu da se vraćaju Ćatićevi prilozi molbi za prijem u Školu, a tu je i njegov potpis, kojim potvrđuje da je 9. 10. 1903. preuzeo rodni listi i svjedočanstvo medrese.¹⁶ (faksimil 2)

Poslije ovog predmeta iz 1903. godine, prvi sačuvani predmet ŠŠŠ u kojem se spominje Ćatić je iz 1907. godine. To je Zapisnik redovne sjednice nastavnčkog zbora ŠŠŠ, održane 13. jula/srpnja 1907. godine povodom završetka školske 1906/07 godine, kojoj je prisustvovao i reis-ul-ulema Mehmed Teufik eff. Azapagić.¹⁷ Kao četvrta tačka dnevnog reda, razmatrana je molba Muse Ćazima Ćatića, bivšeg pitomca Zavoda da nastavi školovanje. Tom prilikom učitelj ekonom Mula-bdić je pročitao naredbu Zemaljske vlade od 6. jula/svibnja 1907. godine br. 108.082/I,¹⁸ kojom se šalje molba “bivšeg pitomca ovog Zavoda Ćazima Ćatića za pripuštanje k ispitu koncem školske godine 1906/07 za IV godište, nakon čega bi stekao sva prava ostalih pitomaca ovog Zavoda.”¹⁹ Nastavnički zbor je nakon ovog čitanja zaključio da se molitelj Ćazim Ćatić može “pripustiti ispitu”, a da u slučaju povoljnog rezultata kandidat stiče sva prava redovnih đaka, osim prava na stanova-

nje u “ovom Zavodu.” U molbi koju je Ćatić 30. juna /srpnja dostavio Visokoj zemaljskoj vladi u Sarajevu naveo je sljedeće:

Smjerno potpisani molim Visoku zemaljsku vladu da mi blagoizvoli dozvoliti da se podvrgnem ovogodišnjem ispitu IV razreda Šerijatske sudačke škole, obzirom na sljedeće razloge: Pohađao sam tri i po godine spomenuti zavod, gdje sam propisane nastavne predmete vrlo dobro učio, kao što to svjedoče priložene svjedodžbe, ali sam polovinom četvrtog godišta bio protjeran, zbog jedne pokrupne pogreške, za koju i visoka zemaljska vlada znade. Izgon iz Šerijatske sudačke škole – pa još kad se uzme u obzir da sam bio već na pragu, da stupim u život – za me je bio veliki udarac; izgubio sam sve uslove za egzistenciju. Tim mi je izgonom izbijena iz ruku svaka mogućnost da stečem komad hljeba, jer ja sam siromašak koji ništa od imetka nema i koji je bez zanata. Osim tog opstanak moje stare majke u Tešnju i njeno još troje nejake dječice ovisio je o meni, te su i oni svi sada lišeni mojim progonom hljeba, jer ja sam ih i do danas najviše izdržavao, šaljući im ponešto novca, koji sam instrukcijama stjecao.

Da utare suze jedne siromašne porodice i da mene izbavi iz očite propasti, kako ne bi ostao u redovima proletarijata, nego kako bi bio vrijedan član ljudskog društva, sigurno će Visoka zemaljska vlada uslišati ovu skromnu molbu, te me prepustiti ovogodišnjem ispitu, da na temelju dobivene svjedodžbe V godišta steknem i sva prava redovnih pitomaca spomenutog zavoda a ja obećajem da ću se svojim ponašanjem pokazati vrijednim te visoke milosti.

Ćazim Ćatić

bivši pitomac Šer. Sud. Škole²⁰ (faksimil 3)

Ćatić je uspješno položio ispite za IV. godište, pa je školske 1907/1908. godine V. godište pohađao kao “spoljašnji pitomac”, jer nije mogao podnositi stalne kontrole internatskog nadzornika.²¹ Iz dokumenata vidimo

15 Kako je Zemaljska vlada snosila sve troškove rada škole i studentskog standard, ravnateljstvo škole je moralo da za sve odluke konsultira odjelnog predstojnika Zemaljske vlade, a veoma često i reis-ul-ulemu. Kad je Ćatić studirao na ŠŠŠ reis-ul-ulema je bio Mehmed Teufik eff. Azapagić

16 ABiH, ŠŠŠ broj 222/1903.

17 Sjednici je predsjedavao tadašnji ravnatelj škole H. Hasan ef. Spaho, a prisustvovali su kao članovi, muderisi: Nedžib Smailbegović, H. Ahmet ef. Ribić i Ibrahim ef. Zafranija, te učitelji Behaudin ef. Sikirić i Edhem Mulabdić.

18 Naredbu je za poglavara Zemaljske vlade potpisao dvorski savjetnik Grassl.

19 ABiH, ŠŠŠ broj 140/1907.

20 ABH Nav. izvor

21 Pitomci koji si boravili u internatu nazivani su “internisti”, a oni koji su stanovali privatno bili su

da su mu navraćali, a nekad kod njega i noćivali, neki od polaznika ŠŠŠ. U jednom zapisniku izvanredne sjednice nastavničkog zbora ŠŠŠ, održane 19. aprila 1908. godine, koja je sazvana povodom disciplinskog prekršaja pitomca Muhameda Alihodžića, indirektno se spominje i Ćatić. Kao “interni pitomac” ŠŠŠ, Alihodžić, nije dvije noći noćio u internatu, a na pitanje ravnatelja škole Hasan ef. Spahe gdje je boravio, pitomac se “očituje da je noć proveo kod spoljašnjeg pitomca Ćatića Ćazima.”²² Ravnatelj je na istoj sjenici upoznao prisutne i sa dopisom kojim pitomac V godišta Zavoda Ćazim Ćatić obavještava Ravnateljstvo ŠŠŠ da ne može pohađati predavanja, da se dakle ispisuje iz ove škole.²³

U prilogu sjedničkog zapisnika je Ćatićev dopis Ravnateljstvu ŠŠŠ od 11. aprila/travnja 1908. godine u kojem obavještava upravu škole da ne može polaziti predavanja jer je opterećen radom.²⁴ (faksimil 4).

Ravnateljstvo ŠŠŠ je o ovome obavijestilo Zemaljsku vladu i odjelni predstojnik je 13. maja/svibnja odgovorio Upravi zavoda da je Vlada “primila na znanje da je pitomac Ćazim Ćatić istupio iz Zavoda te se dotični njegov podnesak u pravitku vraća”.

Na izvanrednoj sjednici nastavničkog zbora ŠŠŠ, održanoj 02. oktobra/listopada 1908. godine, profesor Mulabdić je prisutne obavijestio o dopisu Zemaljske vlade br. 143667/I -1908. u vezi sa molbom “bivšeg

pitomca ovog Zavoda, koji moli da se pri-pusti ispitu za V godište, te moli nastavnički zbor da izreče o tom svoj zaključak”. U vezi sa ovim, nastavnički zbor je zaključio sljedeće: “Obzirom na to, što se molitelj odriče toga da će se posvetiti šerijatskoj struci, te izrično veli, da će nastaviti svoje pravničke nauke na sveučilištu nastavnički zbor, da mu omogući tu namjeru, nema ništa protiv toga da mu Visoka zemaljska vlada dozvoli polaganje maturalnog ispita u ovom zavodu.”²⁵ (faksimil 5)

Nije sačuvan, odnosno nije pronađen zapisnik o polaganju Ćazimovog završnog ispita, a u razrednom dnevniku za školsku 1907/08 godinu, njegovog imena nema, jer nije bio redovan polaznik.

Pjesnikovi rukopisi i pisma u “Napretkovoju” kulturno-historijskoj zbirci

U “Napretkovoju” kulturno-historijskoj zbirci (NKHZ)²⁶ koja se sređena i obrađena

25 ABiH, ŠŠŠ broj 85/1908.

26 Inicijativa za osnivanje “Napretkove” kulturno-historijske zbirke pokrenuta je tridesetih godina 20. stoljeća, a sabiranje i arhiviranje materijala otpočelo 1932. i trajalo je sve do 1949. godine, odnosno do prestanka (ukidanja) HKD “Napredak”. U okružnici koju su 22. jula/srpnja 1928. godine dobili članovi “Napretka” navedeno je, između ostalog, da za buduću “Napretkov” hrvatski muzej Društvo kani da prikuplja “sve što svjedoči o razvitku kulturnih ustanova i društava u Bosni i Hercegovini, slike, narodna nošnja, narodna umjetnost, fotografije, radovi domaćih književnika i umjetnika, te djela koja govore o Hrvatima i hrvatstvu” (HKDN 2534/28). Nakon što je prikupljen značajan broj materijala, u Društvu “Napredak” je, 1933. godine, uspostavljena “naročita sekcija za skrb o građi.” U sekciji je oformljeno šest tematskih grupa u koje je trebalo prikupljenu građu raspoređivati, a za saradnike na ovom poslu imenovani su: Hamdija Kreševljaković, kao povjerenik za I grupu – Vrela, Matija Lopac u književni odsjek, kao povjerenik za odsjek, koji je trebalo da prikuplja građu o kulturnim i javnim radnicima, zadužen je Ivan Miličević, podatke o društvima i korporacijama trebalo je da prikuplja i sređuje, uz pomoć Miličevića, Šešelj, dok je za geografsko-arheološku zbirku bio zadužen Ivan Rendel, a za etnološku Ante Martinović. Prema jednom izvještaju od 19. januara/siječnja 1935. godine, Zbirka je brojala 1620 predmeta (NKHZ 265/35) . U trećem, osobito boga-

“spoljašnji”. Da bi neki učenik, dobio pravo da stanuje van internata, morao je tražiti odobrenje Prosvjetnog odjela pri Zemaljskoj vladi i od Ravnateljstva škole.

22 ABiH, ŠŠŠ broj 76/1908.

23 ABiH, *Navedeni izvor*

24 Nastavni plan i program ŠŠŠ više je puta mijenjan i modificiran, a kroz pet godina/pet godišta, koliko je trajalo školovanje, pitomci su trebali pohađati nastavu i dati ispite iz sljedećih predmeta: Straoarapskog jezika, Logike, Arapske poetike i stilistike, Dogmatike, Šerijatskog prava, Osnova šerijatskog prava (usuli fikh), sastavljanja šerijatskih javnih isprava (sakj), diobe nasljedstva (feraiž), šerijatskog postupka, zakona o posjedu (erazi), Evropskog prava, Srpsko-hrvatskog jezika, Matematike, Zemljopisa, Povijesti, Arapskog krasnopisa .

čuva u Arhivu Bosne i Hercegovine²⁷ nalazi se i originalna građa, koja se odnosi na našeg pjesnika. U VI tematskoj cjelini koja nosi naziv *Stari hrvatski pisci* pod signaturom VI-28/1-53 nalazi se 14 njegovih pisama i tri dopisnice Abdulah Dževdet ef. Mešiću, 31 pjesama i 11 rukopisa različitih tekstova preвода o turskoj književnosti i turskim književnicima, sve iz perioda 1906. – 1915. Osnovano je pretpostaviti da je rukopise za NKHZ predao Muhamed Bekir Kalamujić, koji je bio svjestan njegovog pjesničkog dara, njegovih ljudskih slabosti, ali i historijskog značaja njegovih originalnih zapisa.²⁸

Pisma i dopisnice (kratak pregled)²⁹:

Dopisnice:

1. Dopisnica poslana Abdulah Dževdet ef. Mešiću u kojoj Ćazim moli novac za novo odijelo. Sarajevo, 3. IV 1908. (NKHZ, VI-28/2),

---

tom nalazi se svezanj Safvet bega Bašagića. Navedena je i bogata građa o pjevačkim i sokolskim društvima, zemljovid i mnoštvo uzoraka vaza, a ističe se na kraju još 200 nezavedenih predmeta. Narednih godina prikupljanjem građe najviše se bavio Ivan Miličević i to samo iz povijesti Bosne i Hercegovine. ("Napretkova" kulturno-historijska zbirka, Analitički inventar, str. 4)

27 Koliko je od prikupljenog materijala sačuvano i koliko je uopće materijala u Zbirci u odnosu na prikupljeno, nije ustanovljeno, jer prvobitne inventarne knjige nisu sačuvane. Ono što je sačuvano, a nalazi se u Arhivu Bosne i Hercegovine sredeno je, analitički popisano u 18 (osamnaest) tematskih cjelina, od I. do XVIII. u kojima je poštivan hronološki princip: I. Građa o HKD "Napredak"; II. Hrvatska pjevačka društva; III. Hrvatski sokol; IV. Hrvatska radnička zadruga Mostar; V. Hrvatska narodna zajednica; VI. Stari hrvatski pisci; VII. Historijski materijal; VIII. Ostavština don Frane Miličevića; IX. Ostavština Ivana Miličevića; X. Ostavština Ćire Truhelke; XI. Ostavština Ljudevita Dvornikovića; XII Ostavština Ante Vrgoća; XIII. Ostavština Safvet-bega Bašagića; XIV. Ostavština Ive Prodana; XV. Građa na orijentalnim jezicima; XVI. Gruntovne bilješke građa Mostara; XVII. Periodika; XVIII. Fotografije

28 U jednom izvještaju o prikupljanju i raspoređivanju ove građe po pojedinim odsjecima navode se naročite zasluge Bekira Kalajdžića i franjevačkog samostana na Širokom Brijegu (NKHZ 265/35).

29 HKDN, VI-28/1-16

2. Dopisnica s pozdravima za Abdulah Dževdet ef. Mešića, 1908. (NKHZ, VI-28/3)

3. Dopisnica Salihu Mešiću iz vojne bolnice u Budimpešti u kojoj pita za Fuada i obavještava ga da ima tuberkulozu. Bez datuma. (NKHZ, VI-28/11)

Pisma:

1. U Tešnju je 22. marta/ožujka 1906. godine održana zabava, a prikupljeni novac od ulaznica namijenjen je za Ćazimovo školovanje. U pismu pisanom u Sarajevu, a poslanom Abdulah Dževdet ef. Mešiću u Tešanj, Ćazim se zahvaljuje priređivačkom odbora. (NKHZ, VI-28/1);

2. Pismo iz Tešnja na turskom jeziku (?) pisano arapskim pismom. 3. X 1908. (NKHZ, VI-28/4);

3. Pismo J. Milakovića u kojem piše Salihu Mešiću o pripremi Ćatićevih izabranih pjesama. 31. VIII 1909. (NKHZ, VI-28/5);

4. Ćatićevo odricanje (*očitovanje*) od alkohola. Tešanj, 1910. (NKHZ, VI-28/6);

5. Pismo pisano u Tešnju, 29. IX 1911. godine, a namijenjeno zaštitniku Abdulahu Dževdet ef. Mešiću. (NKHZ, VI-28/7), Ćazim piše o teškim prilikama u kojima živi, o odnosu majke i brata prema njemu, te moli Dževdeta, obraćajući mu se sa "Dragi moj brate" – da mu pomogne pronaći neko uposlenje : ...*Danas bih morao, ili već sutra, krenuti da tražim gdje bilo komad kruha, jer apsolutno ne bih mogao duže ostati kod brata i živjeti o njegovoj krvavoj zaradi, a i ne bi bilo pravo, da sam njemu na teretu; osim toga to je i sramota, koju ja nipošto ne bih na se primio. Brat mi već nekako počeo pokazivati kiselo lice i izražavati svoje negodovanje nad mojim boravkom kod sebe, a i mati javno prigovara moj zaloga, što ga pojedem kod njih. Moguće, da toga ne bi bilo da neki ljudi moga brata ne podgovaraju. Dakle, vidiš dragi brate u kakav sam položaj pao. Svojim neurednim životom navukao sam na se odijum "notornog pijanice", pa su me danas i najveći moji prijatelji napustili i zamrzili. Dakle, dragi Avdo, ako mislite meni u ovom mom mizernom položaju*

u pomoć priteći i naći mi kakvu službu, pritecite odmah, jer mi je kako rekoh nemoguće dalje ostati kod brata ovako nezaposlen. (...) Ja sam Avdo nesretno stvorenje, vrlo nesretno. Šta ćeš, tako je Muradi Mutlak htio, razumije se, da je bilo i mog udjela u stvaranju ove moje nesreće.;

6. Pismo poslano amidžiću u Odžak, u kojem piše o svom oporavku, o kući koja mu je izgorjela, raspituje se o rođacima i tamošnjim poznanicima. Tešanj, 21. I 1913. (NKHZ, VI-28/8) Između ostalog, navodi kako je prestao piti i da se sasvim dobro osjeća: *“U prilično dobrom sam stanju, naročito od kako ne pijem rakiju, sve mi se prima. Češće sam na putu nego kod kuće a ja u putovanju uživam. U Misir ćemo ja i Ademaga³⁰ u februaru, jer do sad njemu nije dozvolio saborski posao. (...) Čini mi se da sam ti pisao da mi je kuća izgorila sva u puh, a nije bila osigurana.;*

7. Pismo Abdulah Dževdet ef. Mešiću o mogućnostima distribucije “Behara” i o tiskanju nekih materijala u posebnim knjigama, odnosno, Ćatić nudi saradnju sa knjižarom Muhameda Bekira Kalajdžića. Mostar, 17. 02. 1913. (NKHZ, VI-28/9);

8. Pismo Salihu Mešiću iz vojske u Budimpešti u kojem zahvaljuje na paketu i govori o svom zdravlju. 31. 01. 1915. (NKHZ, VI-28/10). Moguće je da je ovo jedno od Ćatićevih posljednjih pisama, pa ga donosimo u cjelosti:

Kod tolikih mojih ahaba u Tešnju Ti se jedini sjetio bijednog Muse, pa kako Ti ne bih zahvalan bio? Ja sada pomalo burek i hurmadžike gutam i Tebi od dobrog Allaha blagoslov i najbolje želje išem.³¹ Što se tiče mog zdravlja mogu Ti reći da je silno oronulo. Lungen spit kotarh u zadnje vrijeme pretvorio se u gallop-sušicu, koja tihim neugodnim kašljanjem svaki čas skida po komad mog davno trošenog sarhoškog života. Prekjučer su me

liječnici pomno pregledali pa su odredili, da se super-viziti podvrgnem. Govore da će ta vizita biti kroz četrnaest dana i tako ću biti pušten ili na dopust od više mjeseci, ili posve otpušten od vojništva. Ovo potonje prije. Ćatić je tražio od ljekara da ostane u bolnici, ali oni o tome ni čuti. Vele da kod kuće mogu prije ozdraviti (?), a jadnici i ne znaju da je kuće nemam, nego da moram jednoj od sestara na glavnije pasti i od njene sirotinje zalogaje otkidati. Uh, Salih, to je grozno, i ja ne znam, šta bih činio! Bože mi hairli i s islamskim imanom smrt! Više ti nemam, dragi Salih, šta pisati, a i kad bih imao, ne bih od silnog umora mogao. Izruči moj selam Zija begu, Abdulahu i ostalim ahababima koji me požalije a Tebi bratski zagrljaj od Tvog Ćazima

P.S. duhan su mi drugi popušili. Jer ja ne pušim niti pijem alkohola već četiri mjeseca. Kasno se prošao, je li? Ćazim;

9. Korespondencija sa Hassanom Husny Abdul-Wahabom iz Tunisa, pismo latinica i arapsko. (NKHZ, VI-28/12);

10. Pismo Abdulah Dževdet ef. Mešiću iz Mostara u kojem ga obavještava o svom radu na “Biseru” i o bolesti, problemima s tiskanjem i želji za namještenjem u Tešnju. Mostar, bez datuma (NKHZ, VI-28/14);

11. Pismo Abdulah Dževdet ef. Mešiću o spremnosti na rad za “Muslimansku svijest” jer *“Meni je ovdje i dosadno postalo kod hodžinskog “Bisera”, a i nesigurno, jer je stanje izdavaštva nekako (nečitko). (NKHZ, VI-28/15);*

12. Pismo Salahudin Ejubiji (bez datuma i navoda mjesta) u kojem izražava svoje nezadovoljstvo zbog rata i žali se da često noćima ne spava: *Bilo je po tri noći da nijesam mogao ni dekiku zaspati od teških misli, a i danas se to češće dogodi. (NKHZ, VI-28/16);*

13. Molba naslovljena: *Veleuvaženi Hasan ef. Spaho, direktor Šerijatske sudačke škole u Sarajevu... kojom Ćatić traži odobrenje za polaganje završnog ispita.*

³⁰ Adem-aga Mešić nije nikad prestao brinuti o Ćatiću.

³¹ Ćatić u napomeni pisma navodi da je paket samo 8 dana “putovao”.

Pjesme³²:

Naslovi: “Ja čekam”; “Luđakov psalm”; “Molitva bezumnika”; “Oj dođi”³³; “Gazel” i “Tri gazela” (posvećena Mirzi Safvetu);, “Merjem”; “Spinih”; “Sapho”; “Statua”; “Pjesma”; “Zulejha”; “U mom atelieru”; “Lampion”; “Remontantanti”; “Paysage”; “Zaboravljeni otoci”; “Jutro”; “Abasa”; “Astaria”; “Hipatija”; “Borba”; “Balkis”; rukopis pjesme “Utopija” posvećen Salihu Mešiću; “Ledi Godiwa”; “Fitnet”; “Georg Sand”; “Karmen Silva” s bilješkom o 61. broju “Jeni musavat”, te nekoliko stihova na turskom jeziku (arapsko pismo);

Nepotpuni tekstovi pjesama: “Nedima”; “Sulejman Ramini”; “Sultan Bajazid”;

“Nenaslovljene pjesme”: (1) sa imenom Smailbeg Huseinbegov, datirana 28. 7.1912; (2) na turskom jeziku, napisana arapskim pismom; (3) naslovljena drugim rukopisom kao “Reminiscencija”³⁴; (4) “Bijeli behar s višnje se truni...”

Prevodi iz turske književnosti i drugi tekstovi³⁵

1. Reakcije na pjesmu “Aja Sofija” Marina Sabića, tiskane u listu “Hrvatska”;
2. “Kratak pregled turske moderne književnosti” – fragment L: 2;
3. “O utjecaju Perzijanaca na tursku lijepu književnost”;
4. “Zagonetka čovječijeg srca” L: 4;
5. “Zija paša” i “Prvak turskih pjesnika Fuzuli”;

32 U inventaru su pjesme zavedene pod signaturama HKDN, VI-28/17-42

33 Poslano i kao pismo Hamidu. Na pozadini tekst Halida Zijee: “Mali trhonoša”, Tešanj 21. IX 1908.

34 Drugim rukopisom je napisan naslov “Reminiscencija”. Istim rukopisom (?) napisan je i tekst: “Bio je umjetnik. On umije baratati jezikom, koji je dotjerao do silne pjesničke frazeologije i forme, kad treba krepkom plastičnošću ili mekanim šarolikim passageom učiniti dojam.”

35 HKDN, VI-28/43-53

6. “Rubija bagdadski” L: 3;
7. “Šejh Galib Dede” L: 15;
8. Bilješke “Muslimanska svijest” L: 1;
9. “Spram istine” Sulejmana Nesiba;
10. Rukopis na turskom jeziku, pisan arapskim pismom: Naslovljeno–Tešanj 30. VIII 1908. –

Izvori i literatura

1. Arhiv Bosne i Hercegovine (ABIH): Šeriatska sudačka škola Sarajevo (ŠŠŠ)
2. Arhiv Bosne i Hercegovine: “Napretkova” kulturno-historijska zbirka (NKHZ)
3. “*Napretkova*” kulturno-historijska zbirka, Analitički inventar, priredio Andrej Rodinis, Sarajevo, 2004.
4. Ferid Karihman: *Musa Ćazim Ćatić*, I kolo Edicije *Znameniti Hrvati islamske vjere*, Zagreb, 1995.
5. Jusuf Mulić: *Državne šeriatske škole u Sarajevu /1887-1945*, Sarajevo, 2013.
6. Alija Nametak: “Musa Ćazim Ćatić (1878-1915)”, u: *Glasnik VIS-a*, br. 4-5/1965, 77-79

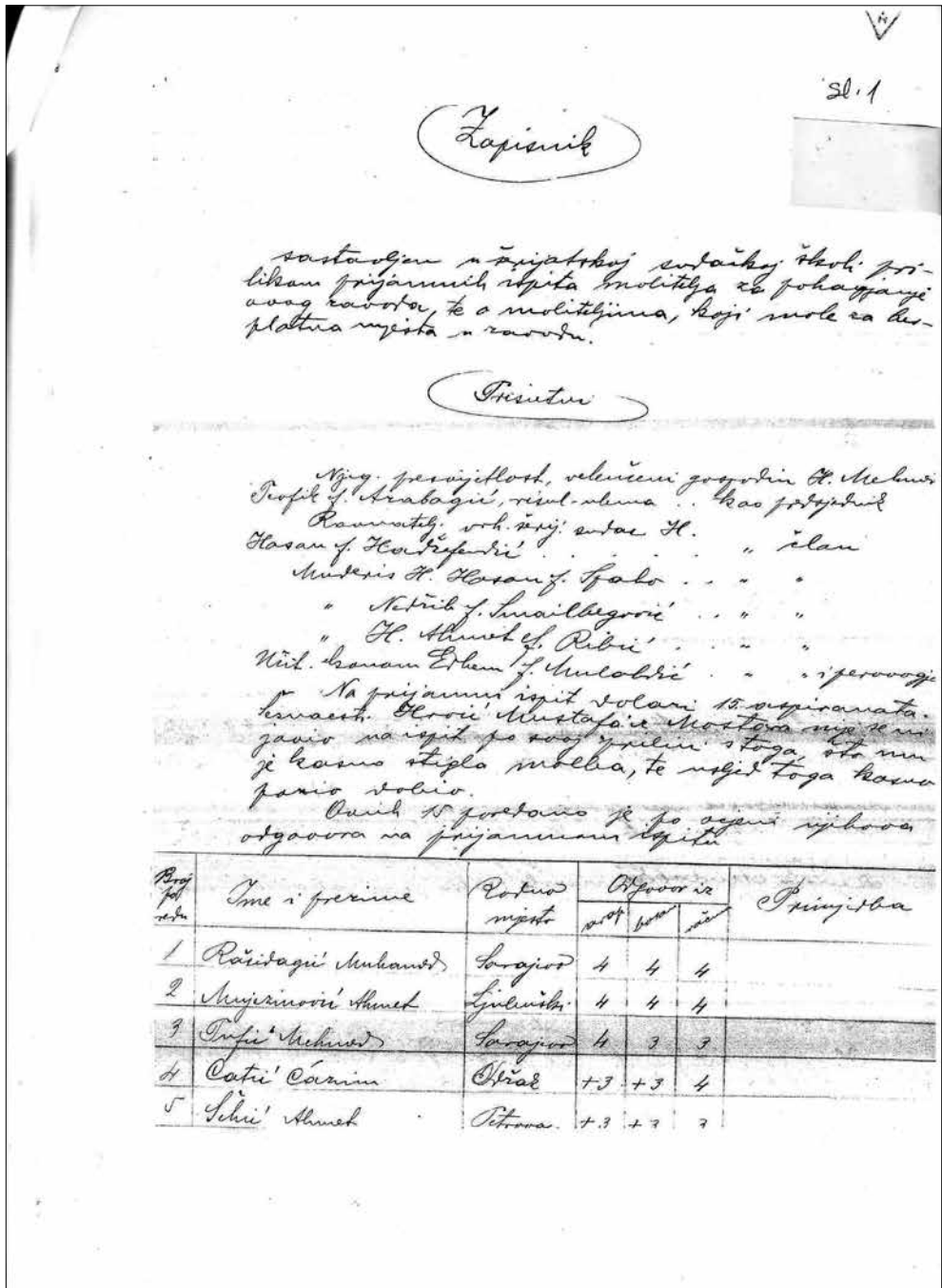
SUMMARY

Musa Ćazim Ćatić: following archival documents and manuscripts – a contribution to the biography

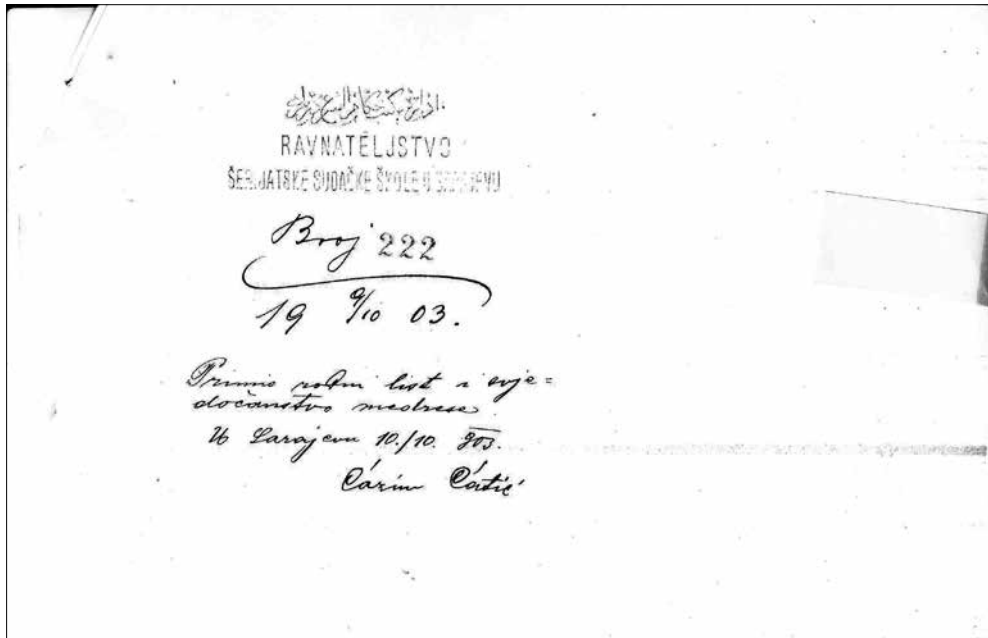
The archive fund founded during the operating of Shariah Law School in Sarajevo consists of several documents related to Musa Ćazim Ćatić's education, while Napredak's cultural-historical collection contains his original manuscripts, namely 15 letters, 31 poem and 10 Turkish texts translations. The documents and letters regard the period from 1903 to 1915, and their content partially illustrates Ćatić's last years. This article is an attempt to, following the archival documents and Ćazim's inheritance kept in the Archive of Bosnia and Herzegovina, bring the last 11 years of his turbulent and tragic life closer to the readers.

Keywords: Musa Ćazim Ćatić, Odžak Tešanj, Shariah Law School in Sarajevo, Adem-aga Mešić

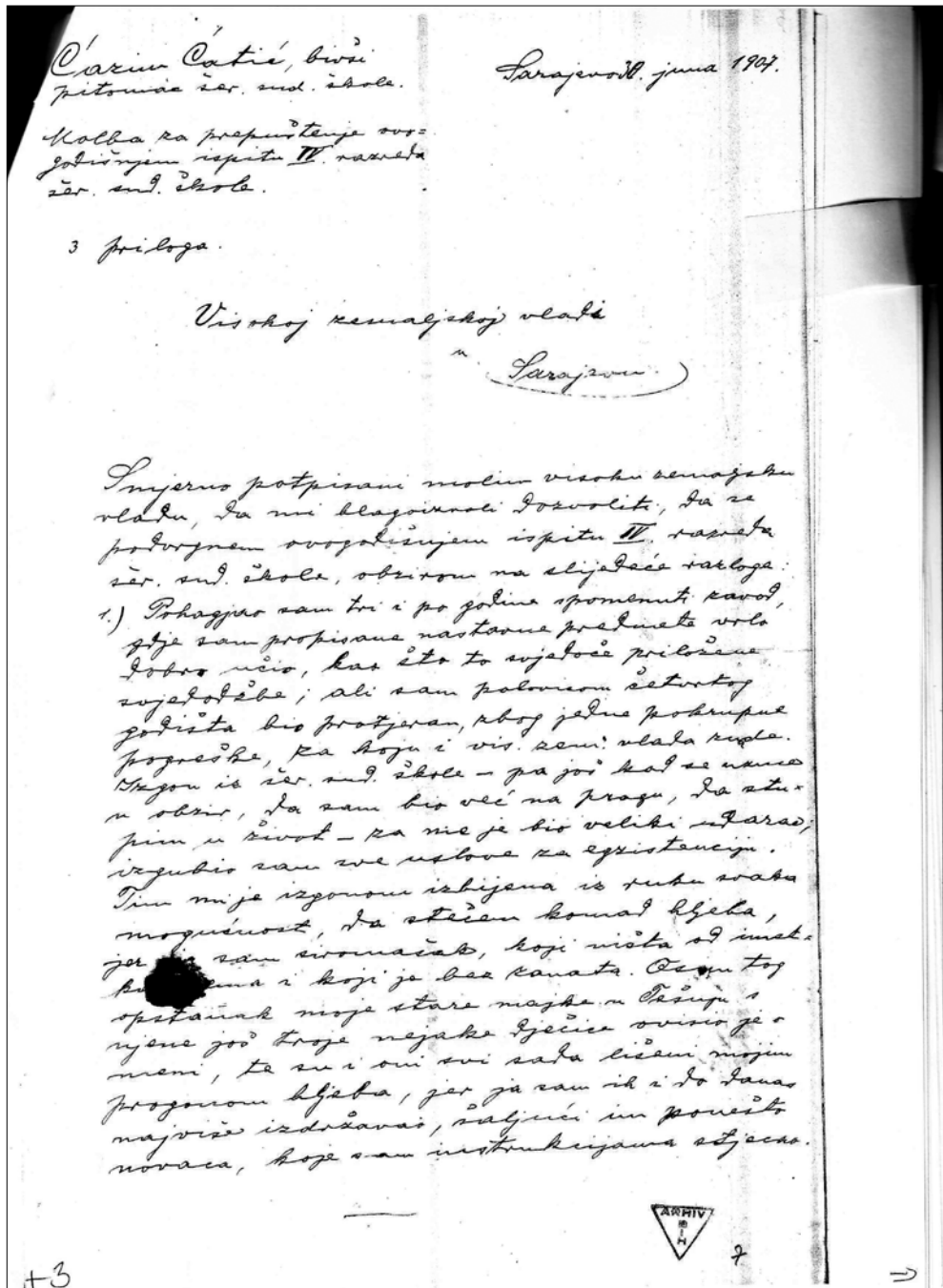

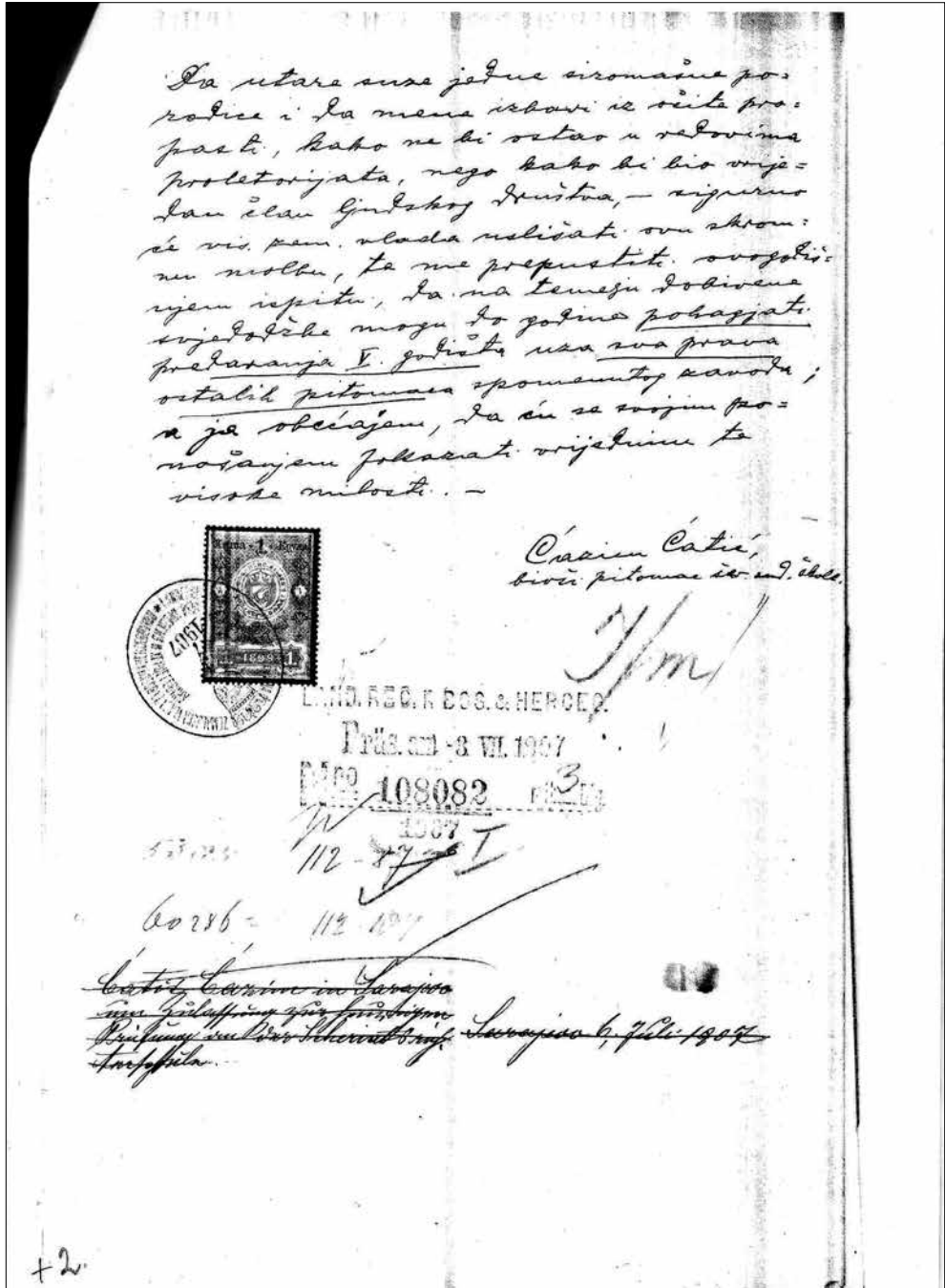
Slika 1. Zapisnik nastavnog zbora od 15. septembra/rujna 1903. godine, o prijemnom ispitu na Šerijatsko-sudačkoj školi, kojem je pristupio i Musa Ćazim Ćatić

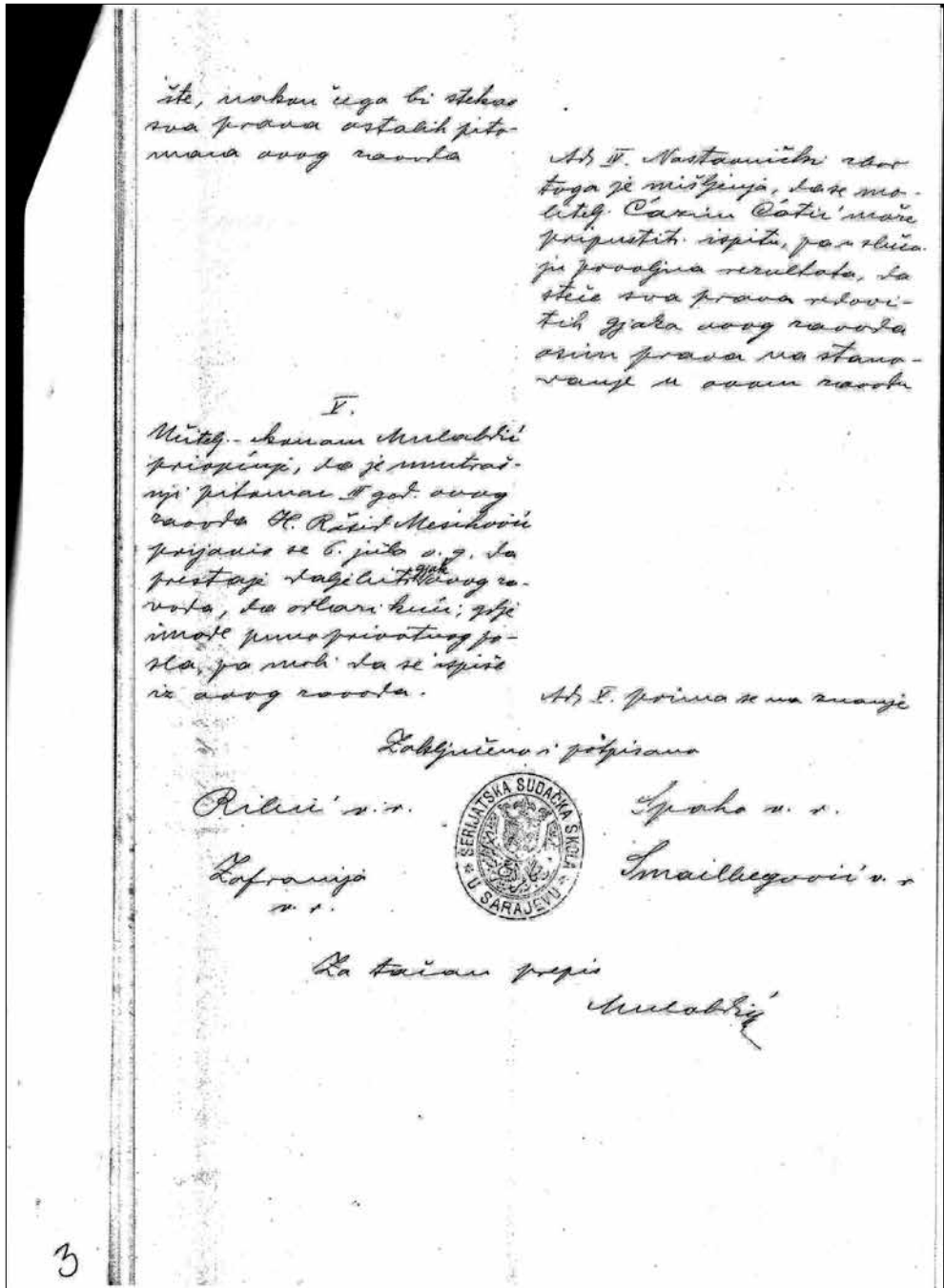
Slika 2. Potpis Muse Ćazima Ćatića kojim potvrđuje da je 9. 10. 1903. preuzeo rodni listi i svjedočanstvo medrese- priloge molbi za prijem u Šerijatske sudačke škole

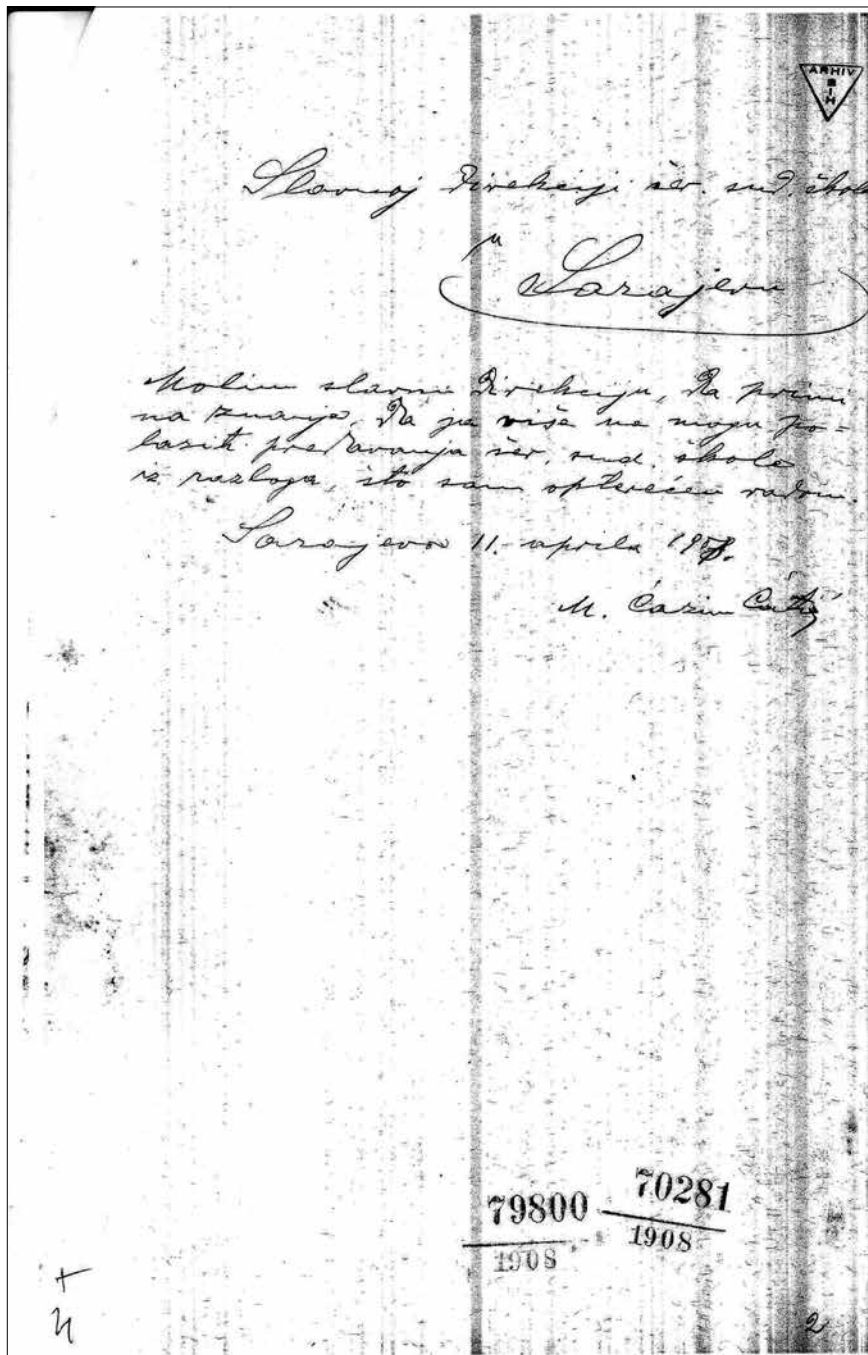
Slika 3a

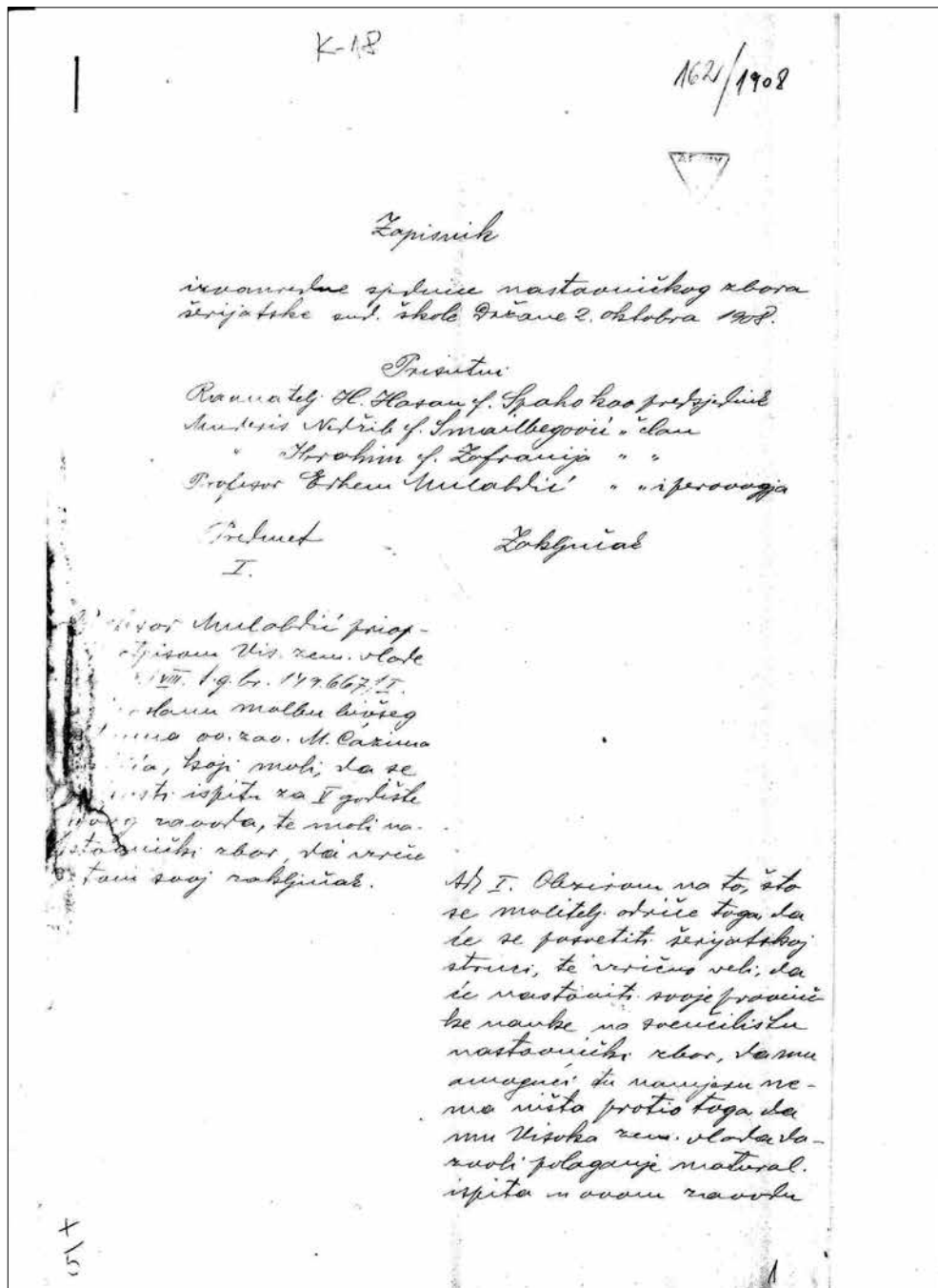
Slika 3a i 3b. Molba Musa Ćazim Ćatić 30. juna /srpnja/upućena Visokoj zemaljskoj vladi u Sarajevu da mu odobri vanredno polaganje četvrtog razreda Šerijatske sudačke škole

Slika 3c. Faksimil dijela zapisa Nastavničkog zbora, koji utvrđuje stav da Musa Ćazim Ćatić može pristupiti vanrednom polaganju četvrtog razreda Šerijatske sudačke škole

Slika 4. Ćatićev dopis Ravnateljstvu ŠSS od 11. 4. 1908. godine u kojem obavještava Upravu škole da ne može polaziti predavanja jer je opterećen radom

Slika 5. Zapisnik sa izvanredne sjednice Nastavničkog zbora Šerijatske sudačke škole, od 2. 10. 1908. na kojoj je zaključeno da se Čatiću odobri polaganje maturalnog ispita.